

activity, is certain. The feature of professional activity of lawyer, which allows to develop the system of organizational measures, directed on its perfection, is considered.

Keywords: right, professional activity, professional preparation of lawyer, personality of lawyer, specialist of legal type, psychogram, norms, legislation, legality.

Отримано: 4.09.2011

УДК 37.015.3: 159.955.1

Л.Д. Коняєва, Н.А. Романько

Особливості розвитку пізнавальної сфери дітей молодшого шкільного віку

Стаття присвячена вивченню особливостей пізнавальної сфери дітей молодшого шкільного віку та шляхів її розвитку. Виявлено, що найменш розвиненими у більшості молодших школярів є слухова пам'ять, довільна увага та словесно-логічне мислення. Деякі кращими були показники зорово-просторового сприймання та зорової пам'яті. Розроблена та впроваджена спеціальна програма з розвитку пізнавальної сфери дітей молодшого шкільного віку. Після участі у цій програмі у молодших школярів експериментальної групи встановлена помітна позитивна динаміка в розвитку більшості пізнавальних психічних процесів. Динаміка результатів контрольної групи була переважно незначною.

Ключові слова: молодший шкільний вік, пізнавальна сфера, пізнавальні психічні процеси, сприймання, увага, пам'ять, мислення, увага, розвиток, розвивальна програма.

Статья посвящена изучению особенностей познавательной сферы детей младшего школьного возраста и путей ее развития. Выявлено, что наименее развитыми у большинства младших школьников были слуховая память, произвольное внимание и словесно-логическое мышление. Несколько лучшими были показатели зрительно-пространственного восприятия и зрительной памяти. Разработана и внедрена специальная программа по развитию познавательной сферы детей младшего школьного возраста. После участия в этой программе у младших школьников экспериментальной группы установлена заметная позитивная динамика в развитии большинства познавательных психических процессов. Динамика результатов контрольной группы преимущественно была незначительной.

Ключевые слова: младший школьный возраст, познавательная сфера, познавательные психические процессы, восприятие, внимание, память, мышление, воображение, развитие, развивающая программа.

Постановка проблеми. Молодший шкільний вік є ключовим в оволодінні дитиною навчальною діяльністю. Саме в початковий період навчання у дітей закладається фундамент системи знань, які поповнюються в подальші роки, і одночасно формуються розумові і практичні операції, дії і навички, без яких неможливі подальші навчання та практична діяльність. Головною ланкою в процесі освоєння знань молодшими школярами є рівень розвитку їх пізнавальної сфери, і особливо таких психічних процесів як сприймання, увага, пам'ять, мислення.

Однією із основних проблем шкільного навчання, на думку А.Ф. Ануфрієва та С.Н. Костроміна [1], є ряд труднощів, що виникають у дітей в процесі оволодіння новими знаннями, основними психологічними причинами яких є недостатня розвиненість основних пізнавальних психічних процесів (довільної уваги, пам'яті, сприймання та мислення). За даними різних досліджень складнощі в навчанні відчувають від 15% до 40% дітей початкових класів загальноосвітніх шкіл. Причому, починаючи з кінця 60-х років і до сьогодні, кількість труднощів в навчанні школярів постійно росте. Цю ситуацію, при відсутності грубих порушень в психічному розвитку дитини, можна вирішити, надавши своєчасну і адекватну їй проблемам психологічну допомогу, зокрема шляхом діагностування та цілеспрямованого розвитку пізнавальної сфери молодших школярів.

Згідно з сучасними психологічними даними розумовий розвиток молодших школярів має великі резерви, які в загальноосвітній школі практично не використовуються. Багаторічні дослідження під керівництвом Д.Б. Ельконіна і В.В. Давидова, показали, що у сучасних дітей, в силу принципово нових соціальних умов їх становлення, можливо сформувати багатші розумові здібності [15]. Тому, вивчення особливостей розвитку пізнавальної сфери молодших школярів, і зокрема, основних психічних процесів як основи їх пізнавальних здібностей, є перспективною проблемою, дослідження якої сприятиме активізації загального психічного та розумового розвитку дітей молодшого шкільного віку.

Психологічні особливості молодшого шкільного віку змістовно вивчались в роботах Д.Б. Ельконіна, В.В. Давидова та їх співробітників і послідовників Л.И. Айдарова, А.К. Маркова, Ю.А. Полуянова, В. В. Репкіна, В.В. Рубцова та інших. Особливості пізнавальної сфери молодших школярів досліджували В.Г. Асеев,

В.В. Давидов, З.І. Калмикова, Б.Б. Косов, А.В.Петровський, М. Раттер, Є.І. Рогов, І.В. Дубровіна, А.А. Смирнов, Д.Б.Ельконін та інші. Психокорекцією порушень в розвитку пізнавальної сфери молодших школярів займались Ю. В. Пахомов, Н. В. Цзен, А.Ф.Ануфрієв, С.Н. Костроміна, І. В. Дубровіна та інші.

Проте, не дивлячись на велику кількість досліджень з особливостей пізнавальної сфери молодших школярів, вказана проблема залишається актуальною, і особливо з практичної точки зору. Так, практика свідчить, що пріоритетною для психологів, які працюють в системі сучасної освіти, є проблема діагностики та розвитку пізнавальної сфери дітей, і особливо у початковій школі. Це підкреслює актуальність і практичну значущість обраної нами проблеми.

Аналіз досліджень з означеної проблеми. Аналіз психолого-педагогічної літератури показує, що пізнавальна сфера – це складне за своїм змістом поняття, що є важливою характеристикою інтелектуального розвитку особистості. Переважна більшість авторів у її змісті виділяє такі пізнавальні психічні процеси, як відчуття, сприймання, пам'ять, увага, уява та мислення [4; 8-10; 13; 14]. Пізнавальна сфера особистості на кожному новому віковому відрізку має свої індивідуальні особливості, які пов'язані зі специфікою розвитку основних пізнавальних процесів на певному віковому етапі. Більшість вчених зазначає, що загальною особливістю молодшого шкільного віку є переважна нерозвиненість довільної сфери дитини, оскільки в неї ще недостатньо сформовані внутрішні засоби саморегуляції [9].

П.Я. Гальперін [2] підкреслює, що характерними особливостями сприймання дітей молодшого шкільного віку є слабка диференційованість, ситуативність та емоційність. О. Пелешко [12] відмічає, що пам'ять дітей цього віку поступово розвивається у двох напрямках – довільності і усвідомлення, причому у них краще розвинута зорова, ніж слухова пам'ять, але, переважання в навчальному матеріалі словесного змісту стимулює розвиток уміння запам'ятовувати словесний, часто абстрактний матеріал. Серед характерних особливостей мислення дітей молодшого шкільного віку є перехід від наочно-образного до словесно-логічного (понятійного мислення), завдяки чому відбувається перебудова всіх інших психічних процесів [15]. Але при цьому абстрактні, формально-логічні висновки дитині цього віку ще не доступні. За даними М. В. Савчин та Л.П.Василенко, основна тенденція розвитку уяви молодших школярів полягає в переході від репродуктивної її форми до творчої [14]. Більшість вчених

зазначають, що увага молодшого школяра переважно мимовільна, але поступово зміцнюється, стає більш стійкою та зосередженою, але обсяг її ще вузький [3; 5].

З'ясовано, що серед чинників та умов, які впливають на розвиток пізнавальної сфери молодшого школяра, вчені виділяють: 1) біогенетичний, згідно якого розвиток психічних процесів дитини відбувається на основі генетичних передумов [14]; 2) соціогенетичний, основною ідеєю якого є переважний вплив зовнішнього середовища на розвиток дитини [7]; 3) конвергенції двох чинників – визнання впливу на розвиток дитини як внутрішніх (генетичних), так і зовнішніх (соціальних) факторів [7]. Отже, рівень розвитку пізнавальних можливостей дитини, залежить не лише від отриманих при народженні завдатків, але більшою мірою від характеру її навчання і виховання в сім'ї, в школі, від власної діяльності по саморозвитку. Тому, важливим є розуміння необхідності цілеспрямованого та своєчасного розвитку отриманих при народженні психічних процесів [3; 7], адже упущений сенситивний період спричиняє значне ускладнення в подальшому їх становленні.

За думкою багатьох вчених найважливішим серед соціальних чинників, який значно активізує розвиток різних пізнавальних процесів в молодшому шкільному віці є навчальна діяльність у школі [7]. Практика показує, що адекватна організація навчального процесу, правильна побудова уроку та використання найрізноманітніших розвивальних вправ сприяють прискореному становленню пізнавальної сфери дитини. Тому, для сучасної початкової школи дуже перспективним напрямом психологічних досліджень є знаходження ефективних шляхів розвитку пізнавальних психічних процесів молодших школярів та розробка спеціальних програм для його активізації.

Мета дослідження. Дослідити особливості пізнавальної сфери дітей молодшого шкільного віку та розробити шляхи її розвитку.

Виклад основного матеріалу дослідження. У дослідженні брали участь молодші школярі віком від 6 до 8 років, учні 1-х – 2-х класів Софіївсько-Борщівської спеціалізованої загальноосвітньої школи I–III ступенів. Загальна кількість вибірки – 41 особа, з яких 23 – дівчата та 18 – хлопці. Дослідження проводилось з листопада 2010 року по лютий 2011 року.

У дослідженні використовувались методи теоретичного аналізу психолого-педагогічної літератури; тестування з використанням методик діагностики рівня сформованості: зорово-просторового сприймання (“Комплексний тест “Зорове сприймання” М. Фростік);

довільної уваги (методика “Графічний диктант” Д.Б. Ельконіна), зорової і слухової пам’яті (методика “Запам’ятай малюнки” та “Запам’ятай цифри”) і словесно-логічного мислення (методика “Четвертий лишній”) [1; 7], а також методи математичної обробки та якісної інтерпретації отриманих даних.

Емпіричним шляхом виявлено у більшості молодших школярів знижений рівень сформованості основних пізнавальних психічних процесів. Так, в експериментальній групі більше половини дітей мали знижений рівень розвитку довільної уваги (64% осіб – низький рівень та 4% осіб – дуже низький рівень), слухової пам’яті (56% осіб – низький рівень та 4% осіб – дуже низький рівень) та словесно-логічного мислення (64% осіб – низький рівень) (табл. 1).

Таблиця 1

Кількість молодших школярів експериментальної (ЕГ) та контрольної (КГ) груп з різним рівнем сформованості пізнавальних психічних процесів

Рівні сформованості пізнавальних психічних процесів	Зорово-просторове сприймання		Зорова пам’ять		Слухова пам’ять		Довільна увага		Словесно логічне мислення	
	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ
	Кількість осіб у %									
Дуже високий	4,0	12,5	4,0	18,75	–	6,25	–	–	–	–
Високий	12,0	18,75	12,0	12,5	4,0	18,75	4,0	6,25	4,0	6,25
Середній	40,0	43,75	36,0	43,75	36,0	31,25	28,0	43,75	32,0	43,75
Низький	40,0	18,75	44,0	18,75	56,0	43,75	64,0	50,0	64,0	50,0
Дуже низький	4,0	6,25	4,0	6,25	4,0	–	4,0	–	–	–

Це свідчить про нездатність цих дітей якісно сприймати і запам’ятовувати навчальний матеріал на слух, зосереджуватись на поставлених завданнях, чітко їх дотримуватись, самостійно знаходити і виправляти помилки, встановлювати причинно-наслідкові зв’язки, адекватно передавати зміст побаченого, почутого з перекручуванням суттєвих зв’язків тощо. Нерозвиненість цих процесів значно ускладнює загальний інтелектуальний розвиток дитини.

У достатньо значній частки дітей експериментальної групи був також виявлений знижений рівень зорово-просторового сприймання (40% осіб – низький рівень, 4% осіб – дуже низький рівень) і зорової пам’яті (44% осіб – низький рівень та 4% – дуже низький рівень), що свідчить про наявність у них труднощів у розрізненні зорової інформації, і зокрема геометричних фігур, про невміння виділяти фон від основної фігури та орієнтуватися в формах і просторі,

неспроможності запам'ятовувати, зберігати та відтворювати уявлення про конкретні предмети, явища чи їх властивості, що сприймаються зоровим аналізатором. Все це може ускладнити процес освоєння нових знань, адже навчальний матеріал, передбачений програмою для молодших школярів, базується переважно на наочно-образних зразках. Тому, для них важливими є додаткові заняття з розвитку даного пізнавального процесу.

Діти контрольної групи мали переважно знижений рівень сформованості вказаних пізнавальних психічних процесів, але в загальній тенденції їх показники були дещо кращими, ніж в експериментальній групі. Так, серед них було лише по 19% дітей з низьким рівнем зорово-просторового сприймання та зорової пам'яті та по 6% дітей з дуже низьким їх рівнем (див. табл. 1).

Приблизно третина дітей в обох групах мала середній рівень розвитку досліджуваних психічних процесів, і особливо помітна кількість їх спостерігалась в контрольній групі (див. табл. 1), в якій також достатньо помітна частка дітей мала високий рівень зорово-просторового сприймання, зорової та слухової пам'яті. Отже, діти контрольної групи в загальній тенденції мають дещо більшу готовність до подальшої навчальної діяльності.

Також нами був встановлений прямий взаємозв'язок зорово-просторового сприймання та зорової пам'яті, а також довільної уваги та словесно-логічного мислення в обох досліджуваних групах дітей, про що свідчили наступні результати: переважна їх більшість з певним рівнем зорової пам'яті мала аналогічний рівень зорово-просторового сприймання, а діти з певним рівнем довільної уваги частіше мали аналогічний рівень словесно-логічного мислення. Причому найбільша їх кількість спостерігалась із сполученням середнього (36% осіб – в експериментальній та 43,8% осіб – в контрольній групі) та низького рівня (40% осіб – в експериментальній та 18,75% осіб – в контрольній групі) зорової пам'яті і зорово-просторового сприймання, а також низького рівня довільної уваги та словесно-логічного мислення (60% осіб – в експериментальній та 50% осіб – в контрольній групі). За даними В.А.Крутецького будь-який мисленнєвий процес базується на вмінні дитини концентрувати свою увагу на внутрішній розумовій діяльності, тому без достатнього розвитку довільної уваги процес мислення буде неефективним [6]. Тому, ми припустили, що при цілеспрямованому розвитку довільної уваги будуть покращуватись показники словесно-логічного мислення, і навпаки. Те ж саме буде спостерігатись і при зміні в рівнях розвитку зорової пам'яті та зорово-просторового сприймання.

Взагалі емпіричні результати показали, що пізнавальна сфера досліджуваних дітей виявилась недостатньо розвинутою, і особливо в експериментальній групі за показниками словесно-логічного мислення, слухової пам'яті та довільної уваги. Це підтвердило необхідність розробки та впровадження програми розвитку пізнавальної сфери молодших школярів, що було наступним етапом нашого дослідження.

Розробка вказаної програми відбувалась з урахуванням даних емпіричного дослідження та того факту, що молодший шкільний вік є найсприятливішим для становлення пізнавальної сфери особистості. Ця програма складалась з 12 занять, які проводились в експериментальній групі три рази на тиждень впродовж місяця. Кількість учасників – 25 осіб, серед них – 12 дівчаток та 13 хлопчиків віком від 6 до 8 років. Загальна тривалість кожного заняття становила 45 хвилин.

Основним напрямом роботи у вказаній програмі став розвиток таких пізнавальних процесів, як зорово-просторове сприймання, зорова та слухова пам'ять, довільна увага, словесно-логічне мислення. Для активної реалізації розвивального впливу ми обрали переважно ігрову форму проведення занять, оскільки саме гра дає можливість здійснити більш глибоке проникнення в світ дитини та здійснити в ньому продуктивні перетворення. Діти даного віку, зазвичай, проявляють жвавий інтерес до ігрової форми діяльності та активно беруть в ній участь. Отже, в програмі використовувався розвивальний матеріал паралельно з елементами гри. Вправи були підібрані з урахуванням основних вікових особливостей пізнавальної сфери молодших школярів.

До розвивальної програми увійшли ігри та вправи, які ми умовно розбили на 4 блоки за спрямованістю їх дії. Перший блок склали вправи, спрямовані на розвиток зорово-просторового сприймання через активне формування зорово-пошукових навичок, вміння орієнтуватись в просторі, слідувати зразку (“Визнач фігуру”, “Де сховались іграшки”, “Розфарбуй” тощо). До другого блоку увійшли вправи, спрямовані на покращення зорової та слухової пам'яті через розвиток вміння запам'ятовувати наочну та вербальну інформацію (“Фігурки”, “Знайди малюнок”, “Запам'ятай”, “Магнітофон” тощо). В третій блок були включені вправи, спрямовані на розвиток довільної уваги дітей через формування у них здатності довільно керувати нею, зосереджуватись на заданих об'єктах (“Безглузді слова”, “Друкувальна машинка”, “Сплутані лінії” та інші). До четвертого блоку входили вправи, що направлені на розвиток словесно-логічного мислення, через активізацію

синтезу, аналізу і порівняння та збагачення поняттєвих запасів мислення за рахунок формування навичок розрізнення та поєднання речей за спільними і відмінними ознаками, вміння мислити цілими поняттями (“Назви одним словом”, “Уточнення понять”, “Бордбол” тощо).

Необхідно зазначити, що практично всі вправи кожного блоку передбачали цілеспрямований розвиток одного психічного процесу, паралельно зі стимулюванням інших, тобто, у програмі комплексно вирішувалась проблема розвитку пізнавальної сфери молодших школярів. Важливою особливістю цієї програми було постійне зростання складності завдань та використання цікавого пізнавального матеріалу для стимуляції інтересу до пізнавальної діяльності досліджуваних.

Таблиця 2

Порівняння кількості дітей експериментальної групи до та після проведення розвивальної програми з різним рівнем розвитку пізнавальних психічних процесів

Рівні сформованості психічних процесів	Зорово-просторове сприймання			Зорова пам'ять			Слухова пам'ять			Довільна увага			Словесно логічне мислення		
	Первинна діагностика	Повторна діагностика	Динаміка показника	Первинна діагностика	Повторна діагностика	Динаміка показника	Первинна діагностика	Повторна діагностика	Динаміка показника	Первинна діагностика	Повторна діагностика	Динаміка показника	Первинна діагностика	Повторна діагностика	Динаміка показника
	Кількість осіб у %														
Дуже високий	4	12	+8	4	12	+8	-	12	+12	-	-	-	-	-	-
Високий	12	12	0	12	16	+4	4	12	+8	4	12	+8	4	12	+8
Середній	40	52	+12	36	48	+12	36	52	+16	28	44	+16	32	44	+12
Низький	40	24	-16	44	24	-20	56	24	-32	64	40	-24	64	44	-20
Дуже низький	4	-	-4	4	-	-4	4	-	-4	4	4	0	-	-	-

Порівняльний аналіз результатів до і після впровадження вказаної програми в експериментальній групі дітей показав наявність у них помітної позитивної динаміки в розвитку ряду пізнавальних процесів, і особливо: 1) значно зменшилась кількість дітей з низькими рівнями слухової і зорової пам'яті і довільної уваги, та збільшилась їх кількість з середнім та високими рівнями цих процесів; 2) збільшилась кількість осіб з середнім (на 12%) та дуже високим рівнями зорово-просторового сприймання (на 8%), паралельно із помітним зменшенням їх кількості з низьким рівнем

(на 20%); 3) помітною, хоча і менш значною, виявилась динаміка словесно-логічного мислення (табл. 2). Але в молодшому шкільному віці цей вид мислення тільки починає формуватись, тому можна вважати, що ми домоглися достатньо позитивних зрушень та сприяли швидшому його розвитку.

У досліджуваних дітей контрольної групи, які не брали участь у розвивальних заняттях, результати повторної діагностики показали малопомітні зміни чи взагалі відсутність позитивної або будь-якої динаміки (табл. 3).

Таблиця 3

Порівняння кількості дітей контрольної групи з різним рівнем розвитку пізнавальних психічних процесів за результатами первинної і повторної діагностики

Рівні сформованості психічних процесів	Зорово-просторове сприймання			Зорова пам'ять			Слухова пам'ять			Довільна увага			Словесно-логічне мислення		
	Первинна діагностика	Повторна діагностика	Динаміка показника	Первинна діагностика	Повторна діагностика	Динаміка показника	Первинна діагностика	Повторна діагностика	Динаміка показника	Первинна діагностика	Повторна діагностика	Динаміка показника	Первинна діагностика	Повторна діагностика	Динаміка показника
Кількість осіб у %															
Дуже високий	12,5	18,75	+6,25	18,75	18,75	0	6,25	6,25	0	-	-	-	-	-	-
Високий	18,75	12,5	-6,25	12,5	12,5	0	18,75	18,75	0	6,25	12,5	+6,25	6,25	12,5	+6,25
Середній	43,75	50,0	+6,25	43,75	50,0	+6,25	31,25	31,25	0	43,75	37,5	-6,25	43,75	37,5	-6,25
Низький	18,75	12,5	-6,25	18,75	12,5	-6,25	43,75	43,75	0	50,0	50,0	0	50,0	50,0	0
Дуже низький	6,25	6,25	0	6,25	6,25	0	-	-	-	-	-	-	-	-	-

Отже, позитивні зміни в пізнавальній сфері дітей експериментальної групи після їх участі в розвивальній програмі дозволяють констатувати її достатню ефективність.

При порівнянні результатів первинної та повторної діагностики ми встановили, що показники зорово-просторового сприймання та зорової пам'яті, а також довільної уваги та словесно-логічного мислення змінюються переважно прямо пропорційно один одному

(див. табл.2 та табл.3). Причому найбільш помітні зміни у вказаних процесах відбулися в експериментальній групі (див. табл.2). А в контрольній групі спостерігались найбільш показові прямо пропорційні зміни (хоча і незначні) словесно-логічного мислення та довільної уваги (див. табл.3). Отже, отримані результати ще раз підтверджують наше припущення стосовно існування прямого взаємозв'язку між словесно-логічним мисленням та довільною увагою, а також між зорово-просторовим сприйманням та зоровою пам'яттю у молодших школярів.

Висновки. Отже, молодший шкільний вік – це період значних змін у пізнавальній сфері дитини, оскільки він є найбільш сприятливим для засвоєння нею попередньо здобутого досвіду та подальшого психічного розвитку. Тому, слід не упустити можливості розвинути у дитини пізнавальні психічні процеси, від чого залежить легкість і ефективність процесу її навчання.

Встановлений прямий взаємозв'язок між зорово-просторовим сприйманням і зоровою пам'яттю та між довільною увагою і словесно-логічним мисленням молодших школярів дозволяє стверджувати, що цілеспрямованому розвитку цих психічних процесів покращення одного з них буде впливати на інший, і навпаки.

Розроблена і впроваджена нами програма розвитку пізнавальної сфери дітей молодшого шкільного віку загалом виявилась ефективною, що підтвердили такі факти: 1) помітна позитивна динаміка в розвитку більшості пізнавальних психічних процесів у дітей експериментальної групи; 2) відсутність, або малопомітна позитивна динаміка в розвитку вказаних процесів у дітей контрольної групи; 3) позитивні відгуки батьків і вчителів щодо покращення у дітей експериментальної групи уважності на уроці, сприймання і засвоєння ними навчального матеріалу, відтворення нової інформації. Тому, зазначена розвивальна програма може бути рекомендована для використання практичними психологами в роботі з дітьми молодшого шкільного віку, що мають погано розвинену пізнавальну сферу.

Подальшою перспективою дослідження є розроблення та впровадження індивідуальних програм розвитку пізнавальних процесів у молодших школярів, в тому числі і на різних етапах цього вікового періоду.

Список використаних джерел

1. Ануфрієв А.Ф. Как преодолеть трудности в обучении детей / А.Ф. Ануфрієв, С.Н. Костромина. – М.: Ось-89, 1999. – 224 с.

2. Гальперин П.Я. Экспериментальное формирование внимания / П.Я.Гальперин, С.Л. Кабыльницкая. – М.: Директ-Медиа, 2008. – 223 с.
3. Гамезо М.В. Возрастная и педагогическая психология / М.В.Гамезо, Е.А.Петрова, Л.М/Орлова. – М.: Педагогическое об-во России, 2003. – 512 с.
4. Загальна психологія: Підручник / [О.В.Скрипченко, Л.В.Долинська, З.В.Огороднійчук та ін.] – К.: Либідь, 2005. – 464 с.
5. Корчевська Н.Р. Психоемоційні особливості молодших школярів у процесі формування позитивних мотивів навчання // Тернопільський НПУ імені Володимира Гнатюка. – 2009 // <http://www.nbuiv.gov.ua>
6. Крутецкий В.А. Психология /В.А.Крутецкий. – М.: Просвещение, 1989. – 352 с.
7. Кулагина И.Ю. Возрастная психология: Полный жизненный цикл развития человека [Учебное пособие для студентов высших учебных заведений] / И.Ю. Кулагина, В.Н. Колюцкий. – М.: Сфера, 2001. – 464 с.
8. Матюхина М.В. Возрастная и педагогическая психология / М.В.Матюхина, Т.С. Михальчик, Н.Ф. Прокина. – М.: Просвещение, 1984. – 256 с.
9. Маклаков А.Г. Психические познавательные процессы [Хрестоматия]. – СПб.: Питер, 2005. – С. 215.
10. Максименко С.Д. Загальна психологія [3 видання] / С.Д.Максименко. – К.: Центр учбової літератури, 2008. – 272 с.
11. Немов Р.С. Книга 3: Психодіагностика / Р.С.Немов. – М.: Владос, 2001. – 640 с.
12. Пелешко О. Аналіз індивідуальних особливостей пам'яті у дітей молодшого шкільного віку // Humanities & Social Sciences, 2009. – С. 217-218.
13. Психологія: навчальний посібник / [О.В. Винославська, О.А. Бреусенко-Кузнецов, В.Л. Зливков та ін.]; за наук. ред. О.В. Винославської. – К.: ІНКОС, 2005. – 352 с.
14. Савчин М. В. Вікова психологія: Навчальний посібник / М.В. Савчин, Л.П. Василенко. – К.: Академвидав, 2005. – 360 с.
15. Эльконин Д.Б. Психология обучения младшего школьника / Д.Б.Эльконин. – М.: Знание, 1974. – 64 с.

The article is devoted to features of the cognitive sphere of children of primary school age and ways of its development. It is revealed that the least developed in the majority of younger schoolchildren's is the auditory memory, voluntary attention and verbal-logical thinking. The indicators of visual-

spatial perception and visual memory were better. There was designed and implemented the special program for the development of the cognitive sphere of children of primary school age. After participating in a developmental program for younger schoolchildren's of the experimental group there was established a noticeable positive trend in the development of most cognitive mental processes. The dynamics of the results of the control group was mostly insignificant.

Key words: primary school age, cognitive sphere, cognitive mental processes, perception, memory, attention, thinking, development, develop the program.

Отримано: 7.08.2011

УДК 159.9

В.В. Корнієнко

Про ефективність засобів соціально-психологічної реабілітації підлітків з патологією опорно-рухового апарату з орієнтацією на гармонізацію “образу-Я”

У статті розглянуто вплив заходів соціально-психологічної реабілітації на формування “образу – Я” дітей з порушенням опорно-рухового апарату, уявлення щодо себе, адекватність самооцінки та усвідомлення себе як цілісної особистості.

Ключові слова: особистість, фізичні вади, відчуття неповноцінності, самооцінка, гармонічний “образ – Я”.

В статье рассмотрено влияние социально-психологических реабилитационных мероприятий на формирование “образа –Я” у детей с патологией опорно-двигательного аппарата, представление о себе, адекватность самооценки и осознание себя как целостной личности.

Ключевые слова: личность, физические недостатки, ощущение неполноценности, самооценка, гармоничный “образ – Я”.

Відомо, що розвиток “образу – Я” у дітей підліткового віку залежить від здатності до усвідомлення свого Я, своїх здібностей та недоліків [4]. Численні дослідження в цьому напрямку довели, що набуті та природжені вади рухової сфери деформують “образ-Я”